

ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ США

A Стаття присвячена розкриттю базових форм і методів організації навчання у системі вищої юридичної освіти США. Проаналізовано застосування традиційних та інноваційних методів практичного навчання, а також розкрито їх вплив на якість надання юридичної освіти в системі американської вищої школи. Зосереджена увага на аналізі семінарських занять, практикумів із застосуванням професійно-рольових ігор та інтерактивних форм роботи переважно дискусійного та діалогічного характеру.

Ключові слова: особистісно зорієнтоване навчання, компетентнісний підхід, дискусія, круглий стіл, дебати, професійно-рольові ігри.

Наталія Авшенюк. Формы и методы организации обучения в системе высшего юридического образования США.

A Стаття посвящена раскрытию базовых форм и методов организации обучения в системе высшего юридического образования США. Проанализировано применение традиционных и инновационных методов практического обучения, а также раскрыто их влияние на качество предоставления юридического образования в системе американского высшего образования. Внимание сосредоточено на анализе семинарских занятий, практикумов с применением профессионально-ролевых игр и интерактивных форм работы преимущественно дискуссионного и диалогического характера.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, компетентностный подход, дискуссия, круглый стол, дебаты, профессионально-ролевые игры.

Nataliya Avshenyuk. Forms and Methods of Teaching in Higher Legal Education of the USA.

S The article is devoted to the disclosure of basic forms and methods of teaching in higher legal education in the United States. The paper examines the use of traditional and innovative methods of practical training, and reveals their impact on the quality of legal education in the system of American higher education. The main attention is paid to the analysis of seminars, workshops using professionally-role-playing and interactive learning forms of predominantly discussion and dialogical nature.

Key words: student-centered learning, competence approach, discussion, round table debates, professionally-role-playing.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Актуальність теми статті викликана особливим інтересом, який нині представляє система вищої юридичної освіти США, зокрема щодо розроблення та використання інноваційних форм і методів навчання. Завдяки своїй технологічній спрямованості організації професійної підготовки майбутніх фахівців американська юридична освіта отримує можливість підлаштуватися під сучасні потреби, визначені насамперед ринком праці та процесами глобалізації. Ретельне вивчення американського досвіду підготовки фахівців у США допоможе Україні проаналізувати її ключові аспекти з метою активного використання в процесі навчання правників в українських ВНЗ прогресивних здобутків досліджуваної країни, а також попередження певних негативних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема професійної підготовки фахівців юридичного профілю досліджувалася зарубіжними вченими, зокрема П. Баренбоймом [1], Д. Розенталь [18], А. Джекобсоном [15], Т. Альтбахом [12] та ін. У вітчизняній літературі у радянські часи означена тематика не отримала розвитку і належним чином не висвітлена. Нині зарубіжний досвід викладання юриспруденції викликав зацікавлення низки дослідників, таких як В. Бігун [2], А. Джуринський [3], А. Соламатін [10], Н. Твердинін [11] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загаль-

ної проблеми, яким присвячується означена стаття. Проте, найчастіше такі дослідження присвячені загальній характеристиці юридичної освіти у США. Водночас недостатньо проаналізовані специфічні методи, якими послуговуються американські викладачі в процесі такої підготовки. Тож **метою статті** є саме аналіз базових технологій, форм і методів організації навчання у системі вищої юридичної освіти США для аналізу їхньої продуктивності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Треба відзначити, що підготовка фахівців у галузі юриспруденції в США має низку особливостей. Так, у методології американської юридичної освіти поєднуються традиційні, історично сформовані форми і методи навчання, а також сучасні інноваційні освітні технології. У процесі свого історичного розвитку вища юридична освіта США зазнає перманентних коректив щодо методики навчання й викладання, схилиючись у кінцевому підсумку на користь поглиблення її практичної складової. Адже практична спрямованість академічної підготовки і принцип «корисності» завжди були визначальними для юридичної освіти США. У зв'язку з цим, головним в освітньому процесі американських ВНЗ є розвиток аналітичних здібностей студента, а не заучування нормативного матеріалу [4].

Поза тим, попри значну практичну спрямованість навчання юристів у США, належна увага в навчальному процесі приділяється теоретичній

складовій і традиційним методам. Як зазначають американські вчені, які активно займаються розробленням цієї теми (Р. Вудз [20] і С. Фридланд [13]), форма лекційних занять не втратила з часом своєї актуальності у правових школах США. На відміну від класичної монотонної лекції, лекційні заняття на правничих факультетах американських ВНЗ більше схожі на активну проблемну співбесіду викладача з аудиторією. Особливого поширення в американській системі юридичної освіти набули гостьові лекції, що проводяться визнаними фахівцями цієї сфери, а саме: практикуючими адвокатами, суддями, співробітниками провідних юридичних компаній.

Варто зауважити, що теорія права вивчається в США не заради знання цієї теорії, а для практичного її застосування. На захист такого підходу в юридичній освіті виступає відомий американський учений-правознавець П. Джой [16], який зауважує, що практичне навчання є одним з дієвих засобів отримання студентами професійних навичок. На користь практичних занять для вивчення права виступають не лише відомі американські правознавці-практики, а й імениті педагоги, наприклад Д. Мейєр [8].

Отже, розглянемо детальніше практичну компоненту професійної підготовки юристів в університетах США, що представлена великою кількістю форм і методів навчання. Найуживанішою практичною формою роботи в американській системі юридичної освіти є *семінар*. У цілому семінарські заняття в юридичних ВНЗ США орієнтовані студентів на прояв самостійності в навчально-пізнавальній діяльності, прийнятті рішень, сприяють закріпленню їх знань, оскільки в ході семінару поглиблюються і систематизуються знання, отримані в результаті самостійної роботи над першоджерелами, документами, додатковою літературою. Основними дидактичними завданнями семінарських занять в системі вищої юридичної освіти є:

- 1) розвиток професійного мислення студентів;
- 2) оволодіння вміннями та навичками постановки і вирішення професійних проблем;
- 3) оволодіння мовою права, навичками оперування категоріально-поняттєвим апаратом правознавства;
- 4) формування вміння аргументовано відстоювати свою точку зору;
- 5) поглиблення, систематизація, закріплення і контроль знань [5].

В американських університетах у залежності від основної цільової установки, як правило, проводяться семінари трьох видів:

- 1) семінар для поглибленого вивчення певного навчального курсу, тематично міцно пов'язаний із матеріалом цього курсу;
- 2) семінар для ґрунтовного опрацювання найважливіших і найтиповіших у методологічному розумінні тем курсу або однієї теми;
- 3) семінар дослідницького типу для наукового розроблення окремих актуальних проблем [7].

Як бачимо, семінари зорієнтовані здебільше на опанування теорії, засвоєння й усвідомлення тео-

ретичного матеріалу, поглиблене вивчення певної дисципліни або її розділу, оволодіння методологією наукового пізнання.

Проте, останніми десятиліттями в американських юридичних ВНЗ широко використовуються *практичні заняття (практикуми)*, які є необхідним елементом навчального процесу. Їхня мета полягає в поглибленні, розширенні, деталізації досліджуваного матеріалу, виробленні професійно значущих умінь і навичок. Практикуми фокусуються здебільше на відпрацюванні певних окреслених умінь і навичок. Вони зорієнтовані головним чином на отримання професійних умінь застосування правових норм щодо конкретних ситуацій. Аналіз американської системи юридичної освіти показав, що провести чітку межу між семінарськими і практичними заняттями досить важко, тому що найчастіше їхнє застосування носить змішаний, інтегрований характер.

Основою юридичної освіти в США залишається *«case study» метод*, тобто метод тематичного дослідження, введений К. Лангделлом у 1870 р. Цей метод навчання заснований переважно на аналізі прецедентів і рішень апеляційних судів із застосуванням законодавчого та адміністративно-правового матеріалу, оскільки він допомагає аналізу конкретного прецеденту [6]. Досить часто викладачі американських юридичних ВНЗ влаштовують у межах практичного заняття розгляд судової справи – гіпотетичної або з реальної практики, в ході якої студенти повинні повністю відтворити функції учасників процесу: пред'являти і досліджувати докази, заявляти процесуальні клопотання, представляти аргументи. Після закінчення першого курсу студенти в присутності викладачів влаштовують показовий інсценований судовий процес.

Цікавим для аналізу є також метод, спрямований на розвиток професійного мислення, аналітичних здібностей і логіки. Він полягає в тому, що перед заняттям студент повинен ґрунтовно підготуватися, ретельно вивчити судову справу, переглянути історію подібних розглядів із судової практики та ознайомитися з іншими необхідними юридичними джерелами. Професор у цьому випадку відіграє роль наставника: він ставить запитання, стимулюючи розумову активність студента. Заняття проходить у формі активної *дискусії* з обговореннями і суперечками. Відповідаючи на запитання педагога і вибудовуючи власні логічні міркування, студент у кінцевому підсумку приходиться до правильного рішення. Професор розпитує студентів про деталі і проблеми кожного конкретного випадку. Педагог може злегка змінити деякі факти, щоб вони могли прийти до рішення, відмінного від того, яке було винесено суддями. Кожному учаснику занять доводиться постійно стежити за ниткою міркувань педагога і бути готовим виступити зі своєю позицією. Крім того, цей метод розглядається як основа для розвитку навичок публічних виступів.

Проведений аналіз робіт американських учених Д. Уайта і Е. Мерц виявив, що навчання на старших курсах юридичної школи і в магістратурі

США вимагає від студентів великої самостійності у підготовці до занять [17; 19]. З переходом на наступний щабель навчання кількість лекційних годин поступово скорочується. Зміст самостійної навчальної роботи студентів юридичних ВНЗ США становлять: читання і ґрунтовне вивчення рекомендованих правових джерел із подальшим обговоренням конкретних питань на практичних заняттях і семінарах; аналіз матеріалів по судових справах; складання юридичних документів або проектів правових документів із урахуванням досліджуваної тематики; відвідування судових засідань, нотаріальних контор для ознайомлення студентів з їхньою роботою і подальшим аналізом у ході практичних занять, підготовка виступів і доповідей заданої правової тематики.

Детальне вивчення матеріалів справи, законів і додаткової літератури є обов'язковою умовою для подальшої успішної спільної роботи викладача і студента при обговоренні прочитаного. Аналіз юридичної літератури, навчальних матеріалів і першоджерел виступає свого роду підготовчим етапом до основної роботи на заняттях, що проводиться у формі ділової гри, дискусії або практикуму. Доведено, що знання, отримані в процесі особистих роздумів і переживань, забезпечують ініціативно творчий рівень їхнього засвоєння. Відкриті *дискусії та виступи* з доповідями стають основною формою роботи на старших курсах американських юридичних шкіл. Застосування активних методів навчання підвищує ефективність навчального процесу [7].

Зазначимо, що отримання ступеня магістра юридичних наук в США передбачає процес подальшого професійного зростання й удосконалення. Таким чином, *науково-дослідна робота*, якою займаються студенти на цьому етапі навчання, займає більшу частину їхнього вільного часу. А відтак, обов'язковою умовою для студентів магістерських програм стає участь у конференціях та написанні наукових статей.

Американська юридична школа не обмежується виключно традиційними методами навчання. Так, американські юридичні ВНЗ активно використовують у навчальному процесі сучасні технології, методи і форми організації навчання з метою підвищення ефективності освітнього процесу та розвитку професійно і соціально компетентної особистості фахівця на основі особистісно зорієнтованого навчання. Як відомо, вища освіта в США ставить до центру уваги особистість студента, тому концепція особистісно, або гуманістично зорієнтованого навчання лежить в основі процесу професійної підготовки. Важливо зазначити, що закордонні та вітчизняні концепції особистісно зорієнтованого навчання мають спільний фундамент, спираючись у своїх положеннях на гуманістичну психологію К. Роджерса. Проте саме в американській моделі акцент робиться головним чином на розвиток «людини вільної, що вибирає, що створює своє «я», відповідальна за нього» [9].

Серед базових методів у межах особистісно зорієнтованого навчання в США виділяють: 1) *діалог* як особливе дидактико-комунікативне серед-

овище, що забезпечує суб'єктивно-сміслову спілкування, 2) *професійно-рольові ігри* для включення студентів у вирішення реальних професійних завдань. Навчальні судові процеси у формі ділової гри в американських юридичних школах мають два методичних призначення, виступаючи, з одного боку, ефективним засобом навчання, а з іншого – однією з форм контролю отриманих знань. Таким чином, така організація роботи вимагає від студента певного рівня теоретичної та практичної підготовки. Саме тому навчальні судові процеси в американських юридичних школах проводяться, як правило, наприкінці кожного навчального семестру або академічного року навчання. Підготовка до ділової гри передбачає спільну роботу викладача та навчальної групи, в рамках якої обговорюються цілі, завдання навчального заняття й деякі організаційні питання. Основна частина ділової гри передбачає інсценування обраної ситуації. Обов'язковими учасниками цього заняття повинні бути фахівці, які консультують під час гри, й експерти-спостерігачі, що дають оцінку учасникам. Як правило, в якості журі-суддівства запрошують практикуючих адвокатів і суддів. Заключний етап передбачає аналіз і обговорення результатів заняття. Оцінюються сильні й слабкі сторони виступу кожного студента. Елемент самоаналізу відіграє також важливу роль, відповідаючи вимогам особистісно зорієнтованого навчання. Студентів навчають аргументувати свою точку зору, аналізувати та узагальнювати отриману інформацію.

Окремої уваги в американській юридичній освіті заслуговують методи розвитку «критичного мислення», проектно-дослідницький метод, організація різноманітних форм діалогу і дискусій, які відображають принципово новий підхід до навчання, що отримав назву «конструктивістська дидактика» [14]. Важливість дискусій в умовах навчання праву в США не ставиться під сумнів. Педагогічна значимість занять-дискусій визначається головним чином їхньою ефективністю й глибиною впливу на студентів. Вважається, що відкриті диспути формують основні професійні якості майбутнього юриста. Більше того, дискусійні обговорення – це необхідний компонент не лише лекційних занять, але й проектів, рольових ігор тощо. Вивчення автентичної літератури з теми дослідження показав, що до найзначущих дискусійних методів належать: «круглий стіл», панельна дискусія, засідання експертної групи, форум, дебати і судові засідання.

Під час «круглого столу» проводиться бесіда, в якій бере участь невелика група студентів. Усередині дискусійної групи відбувається обмін думками з порушеного питання. Панельна дискусія передбачає обговорення певної проблеми всіма членами експертної групи з наступним поданням власної позиції кожного з обговорюваного питання. При цьому кожен студент виступає з повідомленням, яке не повинно переростати в тривалу промову. На відміну від панельної дискусії, форум не обмежується виступами лише членів експертної команди: в ході обговорення група всту-

пає в обмін думками з аудиторією. Дебати також широко використовуються як обговорення, побудоване на основі заздалегідь фіксованих виступів учасників. Судове засідання, як було зазначено раніше, проходить у формі моделювання судового слухання справи. Використання дискусій і різних прийомів обміну думками в групі дозволяє створити умови, в яких студенти набувають різних комунікативних умінь, привчаються працювати самостійно, ставити перед собою й іншими проблемні питання, викладати свою точку зору, аргументуючи її, вчаться вислуховувати думку інших, критично ставитися до думки опонента. Треба також зазначити, що судові інсценування, навчальні диспути та інші форми роботи в юридичних школах США супроводжуються мультимедійними демонстраціями.

У цілому, не викликає сумніву, що процес навчання в США настільки комп'ютеризований, що в більшості юридичних ВНЗ для студентів доступні електронні підручники та статті, створенні предметно-орієнтовані середовища, правові тренажери, контролюючі програми, бази даних, навчальні довідники. В кожному американському університеті функціонують електронні бібліотеки. З метою економії сил і часу проведена повна комп'ютеризація освіти [3]. Зокрема, повсякчасно використовуються Power Point – презентації з відеофрагментами з відомих американських художніх фільмів за професійною тематикою. Комп'ютерні презентації допомагають студентам реально оцінювати події, що відбуваються в максимально наближених до життя ситуаціях. Гнучкість використання гіпертекстових і мультимедійних вставок на електронних носіях інформації сприяє наочному сприйняттю матеріалу і його глибокому розумінню. Однак необхідно розуміти, що сама по собі комп'ютерна техніка, а також пов'язані з нею навчальні можливості не можуть виступати абсолютною запорукою ефективності в освіті. Дієвість та ефективність використання технічних засобів залежить від того, наскільки методично грамотно вони вводяться у навчальний процес.

Висновок. Підсумовуючи зазначене зауважимо, що специфіка юридичної професії багато в чому визначає вибір форм і методів навчання в юридичній освіті США, спираючись, з одного боку, на принцип «корисності» і практичний досвід, а з іншого, – враховуючи традиційну методику навчання. У навчальному процесі юридичних шкіл США оптимально поєднуються традиційне навчання і сучасні освітні технології в руслі особистісно зорієнтованого та компетентісного підходів в освіті. На основі аналізу системи професійної підготовки фахівців у галузі права в США визначені основні принципи юридичної освіти, зокрема:

- 1) отримання освіти для життя й успішної соціалізації в суспільстві, практичного застосування отриманих навичок у професійній діяльності;
- 2) оцінювання для забезпечення можливості

навчитися самостійно планувати свої освітні результати й удосконалювати їх у процесі постійного самоконтролю;

3) застосування різноманітних форм організації самостійної, осмисленої діяльності студентів на основі власної мотивації та відповідальності за результат.

Використання традиційних, дослідницьких та евристичних методів навчання у ході лекційних, семінарських і практичних занять спрямоване на розвиток у студентів самостійності мислення і розумового прогнозування чергових кроків логічного розгляду тієї чи іншої справи. Практична спрямованість навчання в юридичних ВНЗ ефективній підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. У цілому дослідження організаційно-педагогічних засад професійної підготовки юристів у США є важливим кроком для підвищення якості профільної освіти в університетах України, шляхом збагачення й урізноманітнення методичного базису навчально-виховного процесу. А відтак подальшого дослідження потребують проблеми розроблення і застосування інноваційних технологій інтерактивної співпраці студентів і викладачів, соціального партнерства широкого кола зацікавлених осіб у професійній підготовці юристів, впливу професійних асоціацій на розвиток юридичної освіти у досліджуваній країні.

Література

1. Баренбойм П. Д. Юридическое образование в США : организация и социальная функция / П. Д. Баренбойм, М. М. Деев // Правоведение. – 1986. – № 1. – С. 47–52.
2. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. – К. : Юстініан, 2006. – С. 110–112.
3. Джуринский А. Н. Размышления над историей педагогики / А. Н. Джуринский // Педагогика. – 2001. – № 6. – С. 72–79.
4. Дмитриев Г. Д. Конструктивистский дискурс в теории содержания образования в США / Г. Д. Дмитриев // Педагогика. – 2008. – № 3. – С. 90–99.
5. Каверина Э. Ю. Политика США в сфере высшего образования Э. Ю. Каверина // США : экономика, политика, идеология. – 2008. – № 3. – С. 72–88.
6. Карнаков Я. В. Особенности юридического образования в США / Я. В. Карнаков // Закон. – 2009. – № 2. – С. 73–84.
7. Король А. Д. Диалог в образовании: эвристический аспект : научное издание / А. Д. Король. – М. : ЦДО: Эйдос; Иваново : Юнона, 2009. – С. 96–101.
8. Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – М. : Статут, 2000. – 831 с.
9. Роджерс К. К. Наука о личности. История зарубежной психологии 30-60 гг. XX в. Тексты / К. Роджерс. – М. : МГУ, 1986. – 344 с.
10. Саломатин А. Ю. Интеграция теории и практики в процессе становления юридического образования (конец XVIII – XIX в.) / А. Ю. Саломатин // Научно-методический журнал «Интеграция образования». Сер. История Образования. – 2004. – № 3. – С. 97–100.
11. Твердынин Н. М. Привлечение Интернет-технологий в образовании : плюсы и минусы / Н. М. Твердынин // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – № 4. – С. 281–289.
12. Altbach T. C. The Effects of Technology on Online Education / T. C. Altbach // Journal of Research on Computing in Education. – 1994. – Vol. 26, №4. – P. 537–544.
13. Friedland S. I. How We Teach : A Survey of Teaching Techniques in American Law Schools / S. I. Friedland // Seattle University Law Review. – 1996. – Vol. 20, № 1. – P. 1–44.
14. International Commercial Law LL. M. : an 18 – week course of study that can be completed over three, four or five Summers 2008 – 2010 / University of California. – Davis : UC Davis School of Law, 2009. – 13 p.
15. Jacobson A. A. Student-Centered Teaching in a Standards-Based World : Finding a Sensible Balance / A. A. Jacobson // Science and Education. – 2002. – Vol. 11, №4. – P. 405–417.
16. Joy P. A. Law Students in Court: Providing Access to Justice [Електронний ресурс] / P. A. Joy // Issues of Democracy : E-Journal of the U. S. Department of State. – 2004. – August. – P. 18–23. – Режим доступу : <http://www.jurist.law.pitt.edu/idea.htm>. – Заголовок з екрану 27.09.10.
17. Mertz E. The Language of Law School: Learning to «Think like a Lawyer» / E. Mertz. – N. Y. : Oxford University Press, 2007. – 308 p.
18. Rosenthal D. S. Title VII Preemption of State Bar Examinations : Applicability of Title VII to State Occupational Licensing Tests / D. S. Rosenthal // Howard Law Journal – 1989. – № 32.
19. White D. M. Definition of Legal Competence : Will The Circle Be Unbroken? / D. M. White // Santa Clara Law Review. – 1978. – № 18.
20. Woods R. H. Order in the Virtual Law Classroom. – A Closer Look at American Law Schools in Cyberspace : Constructing Multiple Instructional Strategies for Effective Internet-based Legal Education [Електронний ресурс] / R. H. Woods // The Journal of Information, Law and Technology, 2001. – № 3. Режим доступу : <http://elj.warwick.ac.uk/jilt/01-3/woods.html/>. – Заголовок з екрану 28.09.12.